

РЕЦЕНЗІЇ

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.12.28>

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ ЦВЕТКОВОЇ ЮЛІАНИ ВОЛОДИМИРІВНИ «ПРАВОВА ТРАДИЦІЯ РЕЛІГІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ДЕРЖАВАХ ЄВРОПИ З ФЕДЕРАТИВНИМ УСТРОЄМ (V СТ. ДО Н.Е. – XVII СТ.)»¹

Мельничук Ольга Федорівна,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри права
(Вінницький торговельно-економічний
інститут Київського національного
торговельно-економічного
університету, м. Вінниця, Україна)

Монографічне дослідження Ю.В. Цветкової присвячене правовій проблемі, що має неабияку значущість в еволюції держави і права. Забезпечення балансу між дотриманням прав і свобод меншин та гарантуванням інтересів усього суспільства і держави завжди було й буде наріжним каменем розбудови благополучного, стабільного, мирного суспільства.

Дослідження досвіду правових механізмів забезпечення оптимального співіснування груп населення, які сповідують власну недержавну релігію та скупчено проживають на територіях держав зі складним адміністративно-територіальним устроєм, відкриває можливості для урегулювання багатьох конфліктів, що існують сьогодні та є потенційно можливими. Тому тема монографії є актуальною, а дослідження – своєчасним і важливим для вітчизняної науки та практики.

Наукова праця має чітку архітектуру, вона складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаної літератури.

У першому розділі ґрунтовно розкривається поняттєво-термінологічний апарат дослідження (с. 11–23) та його методологічні засади (с. 23–33). На особливу увагу заслуговує висвітлення автором співвідношення понять «свобода віросповідання» та «релігійна толерантність». Дослідниця слушно відзначає, що, попри інтерпретацію у вітчизняній і зарубіжній науці свободи віросповідання як невід'ємного права людини, в сучасній західній традиції права існують проблеми його реалізації. Важливо, що в монографії не лише вказуються проблеми практичної реалізації свободи віросповідання, але й пропонується шлях їх вирішення – через застосування поняття «релігійна толерантність», що забезпечує відхід від позитивістського тлумачення релігійних відносин та наповнює їх природно-правовим змістом.

---

¹ Цветкова Ю.В. Правова традиція релігійної толерантності в державах Європи з федеративним устроєм (V ст. до н.е. – XVII ст.): монографія. Київ: Талком, 2020. 512 с.

У науковій праці обґрунтовується ідея поширення концептів федеративного адміністративно-територіального устрою держави на складні держави домодерного та ранньомодерного періодів (с. 19–23). На відміну від усталеної думки про те, що поява федеративного устрою держав характерна для пізньомодерної доби або навіть XVIII ст., автор спочатку теоретично (підрозділ 1.1. с. 19–23), а потім наводячи приклади особливостей адміністративно-територіального устрою держав Античності (підрозділ 2.2. с. 61–86), Середньовіччя (підрозділ 3.2. с. 199–241) та Раннього Модерну (підрозділ 4.2. с. 328–351), обґрунтовує доцільність застосування понять «федералізм» та «федеративна форма адміністративно-територіального устрою держави» для характеристики домодерних та ранньомодерних держав західної традиції права зі складним адміністративно-територіальним устроєм.

Другий розділ монографії (с. 34–174) присвячується особливостям формування правової традиції релігійної толерантності щодо локальних релігій федератив Стародавнього Риму. Заслуговує на увагу широке використання оригінальних першоджерел: текстів нормативно-правових актів, федератських договорів та літописних праць, що забезпечило достовірність та ґрунтовність проведеному дослідженню.

Дослідниця висвітлює особливості генезису адміністративно-територіального устрою Римської держави, виділяє характерні ознаки домодерного федералізму та відзначає асиметричність і договірну природу Римської федерації тощо (с. 61–86).

На підставі аналізу договорів, які уклали римляни зі своїми італійськими федератами, враховуючи особливості римської правосвідомості та правового менталітету, приватно-правові та публічно-правові відносини, автор доводить існування в добу Римської республіки на територіях його суб'єктів федерації свободи віросповідання в обсягах, якими можуть пишатися демократичні сучасні держави (с. 86–108).

Спостерігається оригінальна думка Ю.В. Цветкової під час розкриття релігійної толерантності в Римській державі в епоху принципату (с. 108–138). Автор ставить свободу віросповідання на землях суб'єктів Римської держави в залежність від діяльності місцевих представницьких органів, які захищали інтереси місцевих культів, і, як наслідок, наявні випадки релігійної нетолерантності з боку римської влади пов'язує з конфліктами або з відсутністю в локальних релігій інституційного захисту. Такий підхід створює додаткові аргументи в дискусії про причини та обставини римських релігійних гонінь щодо християн і маніхейв.

Слушним є те, що для визначення свободи віросповідання в період поширення державної релігії у Римській імперії (с. 138–171) пропонується оцінювати не стільки нормативно-правові акти цієї доби, скільки практику їх застосування.

У третьому розділі розглядається формування правової традиції релігійної толерантності щодо релігій федеративних суб'єктів Великого князівства Литовського та Речі Посполитої. При цьому приділяється значна увага розкриттю правового регулювання релігійних відносин у Великому князівстві Литовському та Речі Посполитій (с.175–306). У монографії досліджується вплив адміністративного устрою, органів влади Великого князівства Литовського та Речі Посполитої на формування толерантного ставлення до локальних релігій їхніх територіальних суб'єктів, висвітлюються ознаки, за якими адміністративно-територіальний устрій обох держав може визнаватися федеративним.

Дослідниця розглядає правові засоби у правотворчій техніці на землях Великого князівства Литовського, що оптимізували регулювання релігійних відносин (с. 241–276), висвітлює їх застосування в період Речі Посполитої, аналізує державно-правову політику в релігійній сфері, її зв'язок із адміністративно-територіальним статусом суб'єктів федерації (с. 276–310).

У четвертому розділі розкривається розвиток правової традиції релігійної толерантності на землях суб'єктів Священної Римської імперії германської нації (с. 311–432). На думку автора, особливості німецького федералізму ускладнили впровадження єдиної правової системи у сфері регулювання релігійних відносин та підготували раціональний ґрунт для релігійних уподобань населення та правлячої верхівки суб'єктів федерації. Досвід толерантного ставлення до утраквізму в Чехії (с. 351–360) наочно довів ідею можливості існування у складі імперії території з масовою недержавною релігією сповідання та створив передумови до подальшої легалізації лютеранства. Заслугове на увагу запропонована автором оцінка двоїстості природи релігійної толерантності щодо її впливу на доцентрові та відцентрові процеси у федеративних державах (с. 388).

У науковій праці (с. 389–428) аналізуються нормативно-правові акти, що регулювали релігійні відносини в добу Конфесіоналізації, та їх застосування на практиці. Обґрунтовується процес формування правової традиції релігійної толерантності знизу суспільної піраміди, відстоюється ідея панування природно-правових ідей у формуванні цього інституту.

Отже, монографія Ю.В. Цветкової є комплексною, фундаментальною науковою працею, виконаною на актуальну тему, в межах якої висвітлюється формування правової традиції релігійної толерантності у федеративних державах західної традиції права, демонструється складна природа цього явища та безперервність його розвитку.

Дослідження має наукову та практичну цінність, його результати є корисними для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, усіх тих, хто цікавиться еволюцією права та держави.